

Fábri Anna

HANGOK A MÚLTBÓL

„*Csend uralkodik Budapesten*” – írja a XIX. század utolsó évében Jókai Mór a Nagykörút egyik bérpalotájában (talán valamelyik udvarra nyíló kis szobában), pedig kinn villamosok csilingelnek, kalauz füttyszava harsan, rikkancsok kiáltása hasít a folyamatos kocsizörgésbe, gyufa- és gesztenye- (vagy sültkukorica-) árusok kínálgatják portékáikat, köszörűsök, jegesek sztentori hangon jelentik megérkezésüket a nagyobb házak udvarába, ahová hegedűsök, kintornások és más vándor zeneművészek is betérnek meghallgatásra és méltánylásra (papirosba csomagolt, tompa puffanással földet érő aprópénzekre) várva. S hogy miért beszél Jókai mégis csendről? Talán mert évről évre kevesebbet jár-kelel az utcákon, s már csaknem fél évszázada a leghangosabb (nyári) hónapokban távolról (olykor egyenesen távcsővel) szemléli a városi életet. Pest lármája megcsendesedik, mire felér a svábhegyi Jókai-villába: „...*más hang nem hat fel hozzám, mint a főváros harangjainak zúgása s reggelenként az a robaj, amit a munkára induló ezernyi társzékér robogása támaszt a város utcáin, hasonló a távoli mennydörgéshez, kinn járok, hallom a fogaskerekű gépszakatozását, cigányzenét, katonazenét; mind a nagy távollól; a szobámban nem hallom*” – írja egy századvégi nyári estén, és hozzáteszi: „*Itt ülök ebben a mélységes csendben egyes egyedül.*” És alighanem itt van a magyarázat: ez a mondat az elkülönülés csendjéről szólva végül is az öregség csendjéről beszél.

Az öregség ezekben az években (a századforduló idején) nem csak élettémény Jókai számára. Alighanem ő az első irodalmunkban, aki ennek a „témának” regényt szentel, nem is beszélve a cikkek, tárcák sokaságáról, amelyek többsége voltaképpen az eltűnt ifjúság emlékét idézi. Ezekben az (emlékező) írásokban a régi, a forradalom előtti Pest a diadalmas ifjúkor színtere, egyszersmind olyan hely, amely már csak emlékezetében él.

A XX. századba átlépő Pestről szinte minden eltűnt, ami Jókait és társait, a később márciusi ifjakként emlegetett, vidékről nagy tervekkel ideérkező fiatalembereket egykor (az 1840-es években) fogadta, körülvette és elbűvölte. Hol van már az a szépséges palotásor a Duna-parton, amelynek dicséretét zengték az utazók? Ami megmaradt belőle, eltűnt a rakpart rendezések az újonnan épült házak mögött. Eltűntek az egykori Belváros kis terei is: a Hal tér, a Rózsa tér és a Sebestyén tér; a Pollack építette régi Vigadót (1849-ben) Hentzi ágyúí törölték el a föld színéről, a régi Városházát (több mint fél évszázad múltán) a városrendező és hídépítő buzgalom. A Német Színház még 1847-ben a tűz martaléka lett, a Pesti Magyar Színház épületét, amelynek színpadán 1848. március 15-én este Jókai beszélt a közönséghez (miközben kokárdával jegyezte el magának a szép tragika, Laborfalvi Róza), átépítették, lebontották a gyászos emlékü Neugebäude hatalmas négyzetét a sarokpavilonokkal és kerítéssel, hogy megkezdődhessék a Szabadság tér kiépítése. A nevezetes Kunewalder-ház helyén – amelyben valaha a *Pesti Divatlapot* (segéd)szerkesztette Petőfi Sándor – egyetem épült. Eltűnt a régi, méltóságteljes Curia (minden pereskedés végső fóruma) a Ferenciek temploma közelében, ahogy a szerkesztőségeiről és nyomdájáról híres Athenaeum-ház is (ahol többek között Jókai nevezetes lapját, *A Hont* is nyomták) és a város legrégebbi köny-

vesboltja, az Eggenberger könyvkereskedés (amely valóságos irodalmi kaszinóként működött), s az épületekkel együtt odalett a Barátok terének barokk jellege. A század utolsó tizenöt évében régi utcák egész sora lett semmivé, házak, boltok, kávéházak, vendéglők tucatjai semmisültek meg: a reformkori Pestet elnyelte, de legalábbis eltakarta az alakuló modern világváros.

Az eltűnt épületek látványát rajzok, festmények és fényképek tömege őrizte meg (a bontásokat csaknem mindig megelőzte az efféle megőrkítés), s ezekbe az állóképekbe szinte belemerevedett a régi városi lét elevensége. Mozgóképek hiányában még csak a szó volt képes a mozgások, az utcai látványok egymásutánjának felidézésére: egymás után születtek a történetek a régi Pestről, amelyeknek ihletője az emlékezés volt. Az öregedő Jókait, a szó nagy mesterét, vissza-visszatérően foglalkoztatták a megőrzés más lehetőségei is: többször elmélkedett a hangrögzítés szükségességéről és módzatairól (egyik színdarabja dalbetéite: a XVIII. századvég divatos énekeit a színházi karmesternek énekelte elő, hogy az kottába foglalhassa). Nagyra értékelte a fonográfot, s egy helyütt megemlítette, hogy egyszer ő maga is ráénekel egy viaszhengerre (vajon megvan-e még, s hol rejtőzik Jókai hangja?), máskor arról beszélt, hogy ezzel az új találmánnyal kellene megőrizni a régi Magyarország elfelejtett dalait, énekeit.

Az egykori Pest örökre semmibe vezett hangjait, zajait, zörejeit azonban már csak leírással lehet visszaidézni (és megtartani). Jókai módszeresen lát e feladathoz: egy (több mint fél évszázad előtti) nap eseményeit követve veszi számba a város hangjait: árusok kiabálását, zenészek csinnadrattáját, kocsikerekek robaját, korhelyek nótázását, kutyák csaholását, békák kuruttyolását. És így – a hangok nyomában járva – végigvezeti az olvasót a régi Pesten, amely legalább annyira az utcákon élt, mint a házakban. Jóval kisebb még a város, könnyebb bejárni gyalogosan (egyébként is csak bérkocsiból áll a helyi közlekedési arzenál). A kereskedelem nagyrészt még nem zárkózik a boltok falai közé: vándorárusok, kofák, házalók sokasága keresi boldogulását a város utcáin, terein, udvarokban – hol vannak még a századfordulós Pest pompás és higiénikus vásárcsarnokai! Jókai leírásából kihallatszik a reformkori Pest soknyelvűsége, pontosabban kevertnyelvűsége is, amely fél évszázad alatt éppúgy elhalkult, mint a katonai takarodók trombitahangja.

E mára már elfeledett, több mint százéves cikk alapján nehéz lenne megmondani, hogy a régi lármás Pestre vagy csak az ifjúság mozgalmasságába vágyott vissza Jókai? Mert ugyan ki tudná eldönteni, mennyi az ironia az eltűnt hangok leírásában és mennyi a nosztalgia? Világosan előtűnik azonban ebből, a reformkori Pest első újságírójának, a város eseményeinek és hangulatainak egész tárcasorozatot szentelő Garay Jánosnak szavait is visszaidéző emlékezésből az egykori élet és irodalom elvesztett elevensége.

